

Migrácie a osobné majetky

Dirk Hoerder

(Migrations and Belongings)

V prvom rade aby sme pochopili migrácie v celosvetovom merítku je potrebné porovnať tri najväčšie migračné vlny v rozmedzí rokov 1840-1940, a pozrieť sa na ich príčiny.

1. 55-58 mil obyv. – z Európy do USA (atlantický migračný systém) z toho cca 2,5 mil. z Afriky, Číny, Indie a Japonska
2. 48-52 mil obyv. – do juhovýchodnej Ázie, do okrajových častí Indického oceánu a južnej časti Tichého a to hlavne z Indie a južnej Číny (migračný systém Čínsko – Indicko oceánsky pás) z toho 4 mil z Afriky, Európy, severovýchodnej západnej Ázie, či tiež aj zo Stredného Východu
3. 46-51 mil obyv. do Mandžuska, Strednej Ázie, Japonska a na Sibír, a to hlavne zo severovýchodnej Číny (Čínsko – Mandžuský migračný systém) a rusko-sibírskom migračnom systéme z Ruska.

O týchto číslach sa stále diskutuje nakoľko je veľmi ťažké dať dokopy počty z pozemnej migrácie v Európe a Amerike s počtami z makroregiónov. Migrácie tak veľkého rozsahu boli globálnym fenoménom spájajúcim spoločnosti a štáty, ktoré sa práve definovali, ako aj národy s hlboko zakorenenými národnými identitami. Transglobálne migrácie sa začali objavovať najmä v priebehu 19.storočia. Z historického hľadiska sa väčšie migrácie začali objavovať okolo 16.storočia. Tie zahŕňali hlavne kolonizácie „bielych“ správcov, vojakov a ich personál. Potomkovia nútených migrácií „čierneho“ Atlantiku, ktoré sa skončili v 70.rokoch 19.storočia pokračovali v utváraní spoločností a ekonomík v Amerike. Čo sa týka migrácie v okolí Indického oceánu, tak nie viac ako 10% migrantov založilo makroregión obchodu a kultúrnej výmeny. Udržala sa tu produkcia na plantážnych pásoch založených európskymi investormi. V 19.storočí Čína vnútorne aj navonok slabla, v mnoho jej regiónoch sa rozrastal počet obyvateľov a preto z nich milióny migrovali do úrodných krajín. V „severoatlantickom svete“ približne v rozmedzí rokov 1870-1945 dochádza k interkontinentálnej aj transatlantickej migrácií. Tak isto aj dve svetové vojny poznačili migračné vlny, hlavne v strednej Európe, ktoré sa začali počiatkom vojny v roku 1914 ako migrácie za prácou a pokračovali masívnymi migráciami do konca 40.rokov. v priebehu 19. storočia (na niektorých miestach o storočie skôr) môžeme pozorovať 5 migračných systémov z celosvetového pohľadu:

1. Severný a Južný „biely“ Atlantický systém spájajúci Ameriku s Európou a jej kolóniami (cca od 15.st, vrcholiaci v rokoch 1880 až 1914 a končiaci sa v polovici 50.rokov 20.st.
2. Africký otrok alebo „čierny“ Atlantik bol migračný systém, ktorý sa začal rokom 1440 a svojho maxima dosiahol v 18. a 19. storočí, končiac 70.rokmi 19.st.
3. Systém migrácie Ázijských slobodných mužov a žien alebo pod správou indentúry uvalenou britskou, či inou mocenskou správou
4. Rusko-sibírsky systém pozostávajúci z mnohopočetných okružných, mestských či vidieckých migrácií v rámci európskeho Ruska a osídľovania Kaspických a južných sibírskych oblastí, ako aj do častí Severnej Ameriky a západnej Európy

5. Systém severná Čína – Mandžusko, ktorý začal v 19.storočí s vyvrcholením v 20. a 30. rokoch 20.storočia

Hoerder definuje migračný systém ako proces, ktorý trvá pomerne dlho a je to zhluk pohybov medzi pôvodným regiónom a tzv. prijímacím regiónom. Tieto dlhotrvajúce migrácie spájajú rôzne spoločnosti a kultúry. Makroregióny sú empiricky určené, vzájomne prepojené a súvisiace priestory. Poskytujú priestorový rámec, ktorý sa nedá dosiahnuť použitím pevných jednotiek fyzickej geografie, ako sú kontinenty alebo pevné hranice štátov (*Severná Amerika, Latinská Amerika, Oceánia, Západná Eu, Východná Eu a Severná Ázia, Východná Ázia, Južná Ázia, Juhovýchodná Ázia, Austrália a Nový Zéland, Severná Afrika a JZ Ázia, Subsaharská Afrika*- moja pozn.)

Ekonomické aktivity a agresivita Európanov, či zavádzanie nových druhov formy vlády, uviedli do pohybu miestne, regionálne alebo dokonca celo-rišske migrácie. Dlhodobé účinky kolonizačných migrácií sú v mnohých postkoloniálnych krajinách citeľné dodnes. Keď európsky humanisti a osvietenci začali diskutovať nad otázkami neodňateľných ľudských práv, či už v režime poddanstva alebo otroctva, zamestnávateľia začali rozmyšľať nad výhodami najímania trvalých pracovných síl vs. flexibilných pracovníkov. V predrevolučnom Francúzsku tvorilo 10% zo zotročenej populácie grands blancs, petits blancs a gens de couleur. Zvyšných 90%, čo bolo približne pol milióna otrokov, bolo afrického pôvodu. Po celom Francúzsku sa viedli diskusie o otrokoch a či im majú byť udelené aspoň nejaké práva. Biely obyvatelia boli zásadne proti rozširovaniu ľudských práv na kolónie, ktoré požadovali mulati. Začali sa boje otrokov za nezávislosť- koniec 18.st. nezávislosť Haiti na napoleonskom FR, čo ale prinieslo výhodu britskej Jamajke, kde sa zvýšil dovoz otrokov (až do 30.rokov 20.st.).

Napriek tomu, že v rokoch 1807-1808 bol v Amerike aj Európe zakázaný obchod s otrokmi, Brazília toto vyhlásenie prijala až koncom 50.rokov 18.st., de facto koniec obchodu nastal až v 70.rokoch 19.st. Jedným z následkom migrácií bola kreolizácia (zmiešavanie dvoch kultúr, kde sa domáce aj cudzie kultúrne prvky udržiujú v rovnováhe). Zrušenie otroctva- Britská vláda 1834, vo Fr kolóniách 1846. Novými a zároveň najväčšími otrokármi sa stali Holandsko, USA a Brazília. Ich režimy trvali do rokov 1863 (USA) až 1888, kedy posledná bola Brazília. Adam Smith v roku 1776 v diele *Bohatstvo národov* označil otroctvo ako „ekonomický anachronizmus, ktorý nekonkuruje voľnej pracovnej sile“.¹ Čo sa týka euro-karibských oblastí, tak tu sa pokúšali pokračovať v otroctve formou učňovskej prípravy do zamestnania, skúšali aj lokálnu (Karibskú) pracovnú silu, ktorá bola z hľadiska nákladov najlacnejšia. Do týchto oblastí prichádzalo mnoho migrantov z Írska, Anglicka, Francúzska, Nemecka a Ázie. Začali tu vznikať polyglotské (viacjazyčné) medzirasové spoločnosti, ktoré sa na homogenizovali a rozdelili do všetkých okolitých štátov, kde si vytvorili svoje tzv. národné identity. Rovnako ako v európskom poddanstve aj v Amerike pokračovala nedobrovoľná mobilita. Mnoho otrokov bolo predaných do oblastí rieky Mississippi, kde ich disciplína bola tvrdšia ako pri vykorisťovaní. Z dôvodu presunu výroby cukru z Haiti na Jamajku a Kubu, a tiež rozšírenie výroby zo severu Brazílie do jej vnútrozemia bola nutná neustála mobilizácia otrokov a čiernych. „Utečenci“, prepustení otroci a tí, ktorí si vykúpili slobodu sa mohli voľne

---

¹ HOERDER, Dirk: *Migrations and Belongings*. In: Rosenberg S. Emily (ed.): *A World Connecting 1870-1945*. Cambridge 2012.str. 447.

pohybovať podľa ekonomických a rasových obmedzení. Po ukončení otrockej práce sa mobilita zvyšovala už len s vidinou lepšieho zárobku, najmä v rámci Ameriky či Brazílie. Je samozrejmá, že industrializácia 19. storočia výrazne pomohla rozvoju otrokárstva a nútených prác. Parné lode- otvorila sa cesta cez Suezský prieliv do jadra svetového hospodárstva (Ázie), železnice- rýchly presun pracovnej sily. Začína prepojenie obchodu Európy s Ázijskými krajinami- poľské textilné stredisko v Łódži - bombajský závod na výrobu bavlny. Obidva prípady otvorili rozsiahle regionálne siete pracovnej migrácie.

Africkí muži a ženy boli do Indie dovážaní aby pracovali ako služobníctvo šľachtických rodín, námorníci či služobníci vládnuccich strán. V oblasti Ázie, východného Stredomoria a Indického oceánu boli otroci z rôznych svetových oblastí- Afričania, Turci a Adygovia (Čerkesi). Podľa pracovných dojednaní si otroci mohli nechávať časť príjmu. Otročné ženy sa mohli stať buď, len niekoho ženou alebo konkubínou. Pôrodom si otročné matky zlepšili postavenie, pretože ich pán-manžel už nemohol predať ani odcudziť. V južnej Ázii sa migrovalo odjakživa, pretože sa riadia názorom, že ľudia vo vidieckej komunite sú si rodina, bola nevesta nútená k migrácií na krátku vzdialenosť do susednej komunity. Za prácou sem prichádzali umelci, učitelia a remeselníci. Občania migrovali z rovinatých plôch do hôr, čím vytlačali mužov a ženy z týchto oblastí- nútená migrácia za novým domovom. Londýnska východoindická spoločnosť, ako moderný a nadnárodný hráč s Britským impériom reštrukturalizovali mnoho spoločností južnej Ázie na globálne bavlnené hospodárstvo čo ovplyvnilo takmer všetkých obyvateľov. Výsledkom bola nová trieda prenajímateľov, sprostredkovateľov a daňových farmárov (koloniálny správca), ktorí boli závislí na dočasne pobývajúcich obyvateľov, ktorí sa z časti stali otrokmi, resp. poddanými za smiešne podmienky pre život. Správa odoslaná britskému parlamentu pripustila, že obrovské utrpenie prinútilo miestne rodiny migrovať alebo stať sa tulákmi, ktorí hľadali nový domov v centrálnej Indii. Z niektorých mužov sa stali koloniálny pomocníci“- britskí vojaci alebo úradníci- samozrejme pod britskou správou. Britská politika ukladala vysoké dane z vývozu indických remeselných výrobkov (odevy, koreniny, rôzne nádoby, misy, poháre, nábytok), ale povolili voľný vstup britského tovaru. Španielsky kolonizátori na Filipínach preniesli zotročených robotníkov cez Tichý oceán až do Nového Španielska v Amerike. V Manile a na Filipínach sa vytvorila druhá najväčšia zámorská komunita, hneď po siamsko-čínskej. Rovnako ako španielska aj čínska komunita bola takmer výlučne mužská. Diasporickí Číňania (roztrúsení po celej Ázii) sa stali kultúrnymi a ekonomickými sprostredkovateľmi pre európskych migrantov, ktorým chýbali jazyky a kultúrne znalosti. Čínština a španielčina viedli súťaž o status, pretože sa považovali za pôvodcov vysokej kultúry. Vzhľadom na vysokú kvalitu čínskeho tovaru a jeho obrovského množstva, nemali britskí a iní zahraniční obchodníci moc miesta na predaj. Začali tak s predajom ópia- ópiové vojny medzi čínskou dynastiou a britským impériom.

Ako náhle sa zrušil africký migračný systém otrokov, majitelia plantáží a baní sa začali dožadovať novej pracovnej sily- pokusy o nábor Európanov stroskotali. Britský a novoimperiálny francúzsky kolonizačný štát uvalil na svojich ázijských územiach systém „druhé otroctvo“ na mužov aj ženy najmä v tichomorských ostrovoch a Fidži. Systém fungoval tak, že boli unesení a následne nasadený na otrokársku prácu. Termín „shanghaied“ používali námorníci keď narukovali proti svojej vôli a vyplýval práve z praxe únosov v južnej Číne. Následná čiastočná dekulturnizácia zmenila ľudí z mnohých špecifických kultúr na

pracovníkov. Kasta a trieda stratili na význame, náboženstvo a viera zastali poznávacím znamením.

Kolonizáciu z Kalifornie do Beringovho prielivu uskutočnili z hľadiska ríše Kreoli a Španieli z Nového Španielska, Briti prichádzajúci cez Tichý oceán z východnej Ázie a Rusi zo Sibíri, a následnej sa z indiánskej Kalifornie stala hispánska. Zo západného pobrežia severnej Ameriky sa ruskí a sibírsky obchodníci dostali až na juh k zálivu San Francisco. Na Havaji sa usadili tisícky Číňanov, ktorí boli zamestnancami britskej východoindickej spoločnosti zapojenej do globálnej súťaže so španielskou transpacifickou lodnou dopravou Hudson's Bay Company. Ich pracovná sila pomohla vybudovať transkontinentálne železnice, ktoré uľahčili migráciu v 70. a 80. rokoch 18.st. Kontrast medzi novými republikánmi v Amerike a znovu vládnucimi dynastiami v Európe, vytvorili dvojitý diskurz nádeje- obyvatelia začali uvažovať o zlepšení svojich osobných životných šancí transatlantickou migráciou. Hlavnými skupinami boli Íri, Škóti, Angličania a Nemci- Nové Anglicko, Nové Škótsko, Ohio. Medzi náboženských utečencov patrili- hugenoti, pietisti, Moravia a amiši. V rokoch 1790 až 1850/60 prišlo do Ameriky približne 6 miliónov migrantov. Štatistickí počítali len s prichádzajúcimi, je však potrebné odpočítať tých čo sa vrátili späť do svojej krajiny, čo sa po vynáleze parníka omnoho zvýšilo až na jednu tretinu tzv. navrátilcov.

Európske Rusko a jeho sibírske a stredoázijské oblasti boli strediskami niekoľkých migračných dráh- Rusko, Sibír, pohraničie Amuru, severozápadné európske Rusko. Vďaka svojej vzdialenosti a drsným podmienkam bol Sibír z pohľadu cárskych autorít ideálnym miestom pre trestanecké kolónie. Roľníci sa sem sťahovali dobrovoľne- za vidinou „slobodnej pôdy“. Ruské osídľovanie Poľska.

Spisy migrantov, ktoré používal Hoeder ukazujú, že človek ktorý opúšťa svoj rodný priestor, si prisvojuje nové krajiny či morské cesty a zahŕňa ich do referenčného rámca, ktorý mu jej vlastný. Ak sa niektorá krajina, resp. miesto do neho nehodí, bývali označované ako „mimozemské“ či „exotické“. Pretože sa mentálne chápanie a prisvojovanie si priestorov neustále mení, zaviedli vedci koncept „procesných geografických oblastí“, aby tak čelili predstave stáleho miesta. Pre každé obdobie je potrebné vymedziť migračné priestory a ich mikro-,mezo- alebo makroregionálny rozsah. Z koncepcného hľadiska výskum rozlišuje medzi medzištátnymi a cezhraničnými pohybmi. V 19.st. nepochádzala väčšina migrantov z národných štátov ale z ríš- Romanovskej, Habsburskej, Hohenzollskej či Windsorskej. Hoeder vymedzil pojem transkultúrny ako pohyb medzi spoločnosťami bez ohľadu na prekonanú geografickú vzdialenosť.

Komplexný prístup analyzuje rozhodnutia a trajektórie migrantov v rámci inštitucionálnych rámcov- voľné/nútené, miestne/regionálne, sezónne/trvalé. V rámci každého typu boli mužom a ženám rozdelené úlohy. Zatiaľ čo rola muža bola jednoznačná, žena sa mu musela prispôbiť a mala veľmi obmedzené možnosti na rozhodovanie. Deti museli nasledovať rodičov aj keď im možno bolo nepríjemné odlúčenie od priateľov a rodiny. Tu popisuje rôzne dôvody prečo migrovať- vojna, politické prenasledovanie, zlepšenie životných podmienok, náboženské útlaky...Rozdeľuje viacero migračných vzdialeností- dlhá, stredná a krátka, pričom geografická blízkosť nemusí nutne znamenať aj kultúrnu blízkosť. Pokiaľ ide o časové plánovanie, migrácia môže byť sezónna (za účelom zberu úrody), ročná, viacročná (za

univerzitou, zlepšenie sa v nejakom remesle) alebo trvalá. Niektorí sa chcú vrátiť domov, ostatní sa prispôbia a neúmyselne sa z nich stanú permanentní migranti. Od 70.rokov 19.st do 30.rokov 20.st. sa z Ameriky vrátila približne 1/3 prisťahovalcov naspäť domov do Európy a Ázie. Teoreticko-metodologický rámec obsahuje príčinné a náhodné faktory, ktoré majú historikom pomôcť k pochopeniu medzi trajektóriami a spoločnosťami- 1. odchod v miestnom, regionálnom, celoštátnom a globálnom rámci 2. diaľkový pohyb daný komunikačnými a dopravnými prostriedkami danej doby 3. určenie z mikro, mezo a makroregionálneho hľadiska 4. väzby medzi komunitami, v ktorých migranti strávili alebo trávajú časť života. Zaoberá sa všetkými aspektami vrátane industrializácie, urbanizácie, rodových rolí, politickej situácie...

Je dôležité pripomenúť, že získané údaje poskytujú len skreslený obraz o zložení populácií migrantov a celkovej mobilite. Napríklad, migranti z celej Indie sa stali „hinduistami“, nemecky hovoriace obyvateľstvo boli „Nemci“. Hlavnými demarkačnými líniami boli- kolonizátor/kolonizovaný alebo biely/farebný. Začali vznikali kultúrne hierarchie, ktoré ale boli diametrálne odlišné od koncepcie politických ľudských práv z francúzskej revolúcie, podľa ktorej má každý človek rovnaké postavenie pred zákonom. V praxi to vyzeralo tak, že si občania boli pred zákonom rovní, pokiaľ- nemali inonárodnú kultúru, postavenie nižšej triedy alebo ženské pohlavie. Migrácie sú jedným z dôvodov prehlbovania šovinizmu v 19.storočí. tu sa vžil pojem „etnické geto“, ktorý naznačoval nacionálne zakorenenú genetickú alebo pokrvnú identitu a naznačoval segregáciu migrantov, ktorí nie sú schopní prispôbiť sa novému svetu. Populácie, ktoré nezodpovedali konštruktu monokultúrnych národných štátov, museli byť eliminované. Takéto štátne násilie sa nazývalo „etnické čistky“.

V ďalší časti kapitoly zabývajúci sa témom migrácie sa presouváme k pohybu obyvateľstva v 19. storočí, avšak autor sa v niektorých ohľadoch časovne neomezuje pouze jen na migrácie v 19. storočí, ale dokáže zísť i hlboko do storočí 20. Hned na počátku Dirk Hoerder upozorňuje, že k migrácii obyvateľstva dochádzalo hlavne z pracovných dôvodů, tím pádem se dá v 19. storočí mluvit spíše o přesunech pracovní síly. Důležitá byla podle Hoerdera hlavně tzv. transatlantická migrace, kde pracovníci z Evropy odcházeli do Ameriky a naopak. Tento masivní pohyb lidí byl možný hlavně díky technickému progresu a s ním spojeným rozšířením parních lodí, které dokázaly efektivně a masově přepravovat lidi i na delší vzdálenosti. Dalším důležitým globálním znakem migrací 19. století bylo postupné zpomalování exportu pracovní síly z Afriky a jejímu rozmělnění mezi africké kolonie jednotlivých mocností. Rovněž Hoerder zmiňuje, že v tomto období začíná u některých otroků odvečených do zámoří jakási touha po návratu zpět na africký kontinent, a také touha po návratu ke svým kořenům. Toto hnutí autor nazývá „Back to Africa.“

Autor se posléze začíná přesouvat do jednotlivých světových regionů, kde se snaží vysvětlit, jak a jaké migrační procesy tyto oblasti zasáhly. Jeho první „zastávkou“ se stává Evropa. V rámci Evropy se dle Hoerdera dá hovořit hlavně o přesouvání z „periferií do center.“ Obecně tím autor myslí hlavně migraci z venkova do měst převážně kvůli dovozu levných surovin a plodin ze zahraničí nebo z kolonií. Dále se však také jedná o přesun lidí z méně vyspělých zemí evropského kontinentu do těch ekonomicky a industriálně stabilnějších a silnějších. Např.

můžeme pozorovat přesun pracovních sil z polských oblastí do Německa. Ve Velké Británii můžeme ve spojitosti s tímto druhem migrací předně zmínit příval dělníků z Irska do Anglie. V neposlední řadě autor zmiňuje přesun vězněných osob z Velké Británie např. do Ameriky nebo do Austrálie. Do pohybu se většinou dávaly rovněž radikální političtí odpůrci režimů ve svých rodných zemích, ať to byly anarchisté, či komunisté.

Pak již Hoerder obrací svůj zrak k Americe. Prvním bodem se staly Spojené státy americké, kam putovaly v první polovině 19. století hlavně přívaly lidí z evropských států, tudíž většina imigrantů byla bílé barvy pleti. Období první světové války poté znamenalo pro USA období vnitřní afroamerické migrace, kde Afroameričané putovali hlavně do států na severu země. Autor také zmiňuje jedno z největších úskalí, se kterými se museli imigranti či migranti v USA vypořádávat. Byla jím hlavně diskriminace ze strany rodilých Američanů a také establišmentu (policie). V oblastech Jižní Ameriky se v rámci migrace můžeme bavit hlavně o přítoku lidí z Pyrenejského poloostrova a také Itálie. Tito lidé do jisté míry stáli za rozvojem velkých jihoamerických měst, jakým bylo např. Buenos Aires. Autor také poznamenává, že v rámci jihoamerického kontinentu se pohybovaly i davy „exotorků,“ zakládajících své první vlastní osady na venkově. Výhodnou pracovní destinací se Jižní Amerika stávala i díky své zeměpisné poloze, kdy probíhala migrace hlavně z Evropy, když tam panovaly zimní měsíce.

V následující části této kapitoly o migracích se Hoerder zabývá tzv. interkoloniálními migracemi, probíhající převážně v britských koloniích. Zde autor spojuje migraci s pohybem žen, které si živily např. praním prádla, domácími pracemi, či prostitucí. Samozřejmostí byla migrace obyvatelstva kolonizovaných zemí v rámci armád kolonizátorů, kam muži z kolonií vstupovali. Velkým tématem a migračním hybatelem se stalo tzv. smluvní služebnictví. V rámci kolonií také docházelo k intermigraci elit, kdy se představitelé kolonizační správy přesouvali do správních středisek jednotlivých kolonií.

Hoerder pak na interkoloniální migraci napojuje problematiku rasismu, obzvláště ve spojení s migrací z Číny a okolních asijských států. Ti se například jako levná pracovní síla přesouvali do Jižní Ameriky, kde se dokonce i zapojovaly do místních mocenských konfliktů, z nichž potom pramenila i nesnášenlivost z řad obyvatelstva jihoamerických států vůči Asiatům. V souvislosti s čínskou migrací pak autor zmiňuje i druhou světovou válku, kdy se v Číně mění migrace z ekonomické na uprchlickou. Jako další Asijský stát spojený s migrací 19. století Dirk Hoerder jmenuje Rusko. Z Ruska putovali zejména Poláci a Ukrajinci, kteří odcházeli do USA, či Evropy za lepšími životními podmínkami. Z USA do Ruska zase přicházeli např. mormoni. Vnitřní migrace v rámci Ruska probíhala třeba k řece Amur, která se stala důležitou obchodní žilou. Samostatnou kapitolou pak byl odchod židovského obyvatelstva z Ruska, kvůli častým pogromům.

Nakonec se v rámci migrací 19. století dostává do oblasti Středozemního moře, kde významnou měrou pohyb lidí ovlivňovali koloniální mocnosti a Osmanská říše. Na migraci ve středozemním moři měla také vliv druhá světová válka a boje ve středozemním moři, kdy se po jejím konci rozjela velká migraci lidí z bývalých afrických kolonií přes Středozemní moře do Evropy.

Část kapitoly pojmenovaná „Migrace během války a krize“ se věnuje situaci v Evropě a potažmo ve světě v rozmezí let 1900-1930. Autor se zde věnuje nejen migraci spojené s průběhem 1. světové války ale především migraci spojenou s poválečným vývojem, především rozpadem převážně mnohonárodnostních států jako byla Osmanská říše, Ruské impérium a Rakousko-uherská monarchie.

V období 1. světové války docházelo v masivní migraci obyvatelstva vlivem posunů frontových linií a v souvislosti se snahou harmonizovat průmyslovou výrobu během války, kdy velká část průmyslových a zemědělských dělníků byla nucena nastoupit vojenskou službu. V neposlední řadě se autor věnuje samotné mobilizaci jako svého druhu řízenou migrací. Zmiňuje především sta tisíce branců, kteří pocházeli z kolonií především Britského impéria ať už se jednalo o příslušníky britských dominií jako byla Kanada, Austrálie, nebo Nový Zéland, či obyvatel Indie, nebo Jižní Afriky. V průběhu války bylo například postupně mobilizováno zhruba 1.2 milionu neevropských rekrutů, kteří tímto byli vytrženi ze svého dosavadního prostředí a způsobu života a vrženi do víru evropské frontové války. Nahrazení průmyslových pracovníků dělníky něžného pohlaví, které bylo často spojeno s nezbytným několikaměsíčním pobytem mimo domov v konečném důsledku vedlo k nové vlně feministického hnutí a nové vlně zrovnoprávnování žen.

Další podstatnou migrační vlnou, které se autor věnuje je migrační vlna spojená s důsledky Velké války, konkrétně s rozpadem mnohonárodnostních říší. V první řadě autor věnuje pozornost migraci spojené s rozpadem Osmanské říše. Rozklad Osmanské říše, kterou definitivně završila 1. světová válka, sebou přinesl novou vlnu tureckého nacionalismu, kdy se část důstojníků a politiků koncentrovaných kolem osoby budoucího tureckého prezidenta Mustafi Kemala zformovala politická a vojenská moc, která byla využita k vytvoření nového moderního tureckého státu, který by o poznání menší bude moci fungovat a vyvíjet se v realitách 20. století. Přesto muselo čelit dopadům prohrané války vítězné mocnosti především Británie a Francie formou Dominií podpořené vojensko-úřednickou správou. Již na počátku své existence muselo Turecko čelit řecké intervenci podporované vítěznými mocnostmi které vyvíjelo snahy na sjednocení s řeckými obyvateli žijící po staletí na území Malé Asie. Tento spor vyvrcholil ve vojenský střet v letech 1919-1922, který však po počátečních řeckých úspěších uvázl na mrtvém bodě. Mezi výsledky mírových jednání patřil mimo jiné masivní transfer obyvatelstva. Tento přesun obyvatelstva se výjimečně neřídil podle národnostního, nebo jazykového klíče, ale především podle náboženské orientace obyvatel. Z tisíciletých řeckých měst v oblastech Pontu a Kappadokie bylo do Řecka přestěhováno zhruba 2,5 milionu Řeků, opačným směrem bylo přesídleno zhruba půl milionu Turků. Během krátké doby tak byla populace Řecka zvětšena o 30 % současně s tím vznikala nová města a osady, která nesla jména opuštěných míst. Výjimku tvořili pouze Řekové žijící v Istanbulu a Turci pocházející ze Západní Thrákie. Samostatnou otázkou je pak migrace Arménů, pro kterou byla jedním z impulzů jejich genocida ze strany osmanské vlády v období Velké války. Tato zkušenost a nová vlna nacionalismu v Turecku vedla k přesunům arménského etnika jak do oblasti Kavkazu. tak do oblasti Střední Asie. Důsledky tohoto roztržštění můžeme pozorovat v moderních dějinách až do současnosti.

Podstatnou situací, která se vyznačovala i velkým přesunem obyvatelstva, je bezpochybností v tomto období situace v Rusku. Autor se věnuje jak migraci spojené s Velkou válkou, tak

především přesuny obyvatelstva spojené s občanskou válkou a obdobím stalinismu. Zajímavou skutečností je i migrace do tehdy vznikajícího svazu sovětů, která byla do značné míry spojena s bolševickou propagandou a vírou řady lidí v budování nové spravedlivější společnosti. Tento příliv občanů západních států však měl svoje kořeny již v období carského Ruska, kdy především za vlády posledních Romanovců byly činěny kroky pro nalákání především kvalifikovaných dělníků, inženýrů, důstojníků, ale také celých rodin sedláků k životu v Rusku za příslib peněz, postavení, kvalitní zemědělské půdy, nebo daňových výhod. V období prvních let budování socialistického státu tyto pobídky nahradila bolševická propaganda prostřednictvím Kominterny a odnoží komunistických stran. Daleko podstatnější vnitřní migrace byla spojena s represemi vůči domněle, nebo reálně neloajální částí obyvatelstva především neruských etnik. V této vnitřní migraci sehrála důležitou úlohu Josef Salin, který začal svoji kariéru ve vysoké politice v pozici komisaře pro národnostní otázky, a i později z pozice generálního tajemníka dbal na tuto stránku represí. V období stalinismu docházelo k řadě přesídlování, které postihlo mnoho etnik žijících v Sovětském svazu. Krymští Tataři, Gruzínci, Kazaši, kozáci i další etnika byla cíleně vykořeněna ze svých domovů a rozmístěna v převážně nehostinných částech SSSR. Hlavním důvodem byla především snaha preventivně eliminovat možné povstání tohoto obyvatelstva a rozbít tak jejich vazby a z dlouhodobého hlediska usnadnit jejich asimilaci v nových podmínkách, nebo je touto politikou přímo decimovat. Důvodem byl, byť to byl důvod morálně neobhajitelný, jejich postoj k bolševikům v období občanské války, kdy se tato etnika stavěla k Rudé armádě vlažně, nebo přímo nepřátelsky. Dalším faktorem přesunů obyvatelstva v rámci SSSR byl velkoryse plánovaná plán modernizace a zprůmyslnění Sovětského svazu. Což souběžně s politikou kolektivizace zemědělství vedlo k velký přesunům obyvatelstva do nově vznikajících průmyslových center. V konečném důsledku to mimo jiné vedlo k zhoršení životní úrovně obyvatelstva, jelikož průmyslová výstavba zpravidla nešla ruku v ruce s výstavbou bytů a vedla v lepším případě k přeplnění již stávajících bytů, v horším případě ke vzniku slamů na okraji průmyslových center. Stojí za zmínku také přesun obyvatelstva v souvislosti se stalinskými čistkami a s tím spojenými represáliemi, kdy především v nehostinných oblastech Sibiře vznikla síť táborů tzv. Gulag, kterým si postupně prošla zhruba 13 milionů lidí, a to jen do konce vlády Josefa Stalina.

Velký význam v této kapitole autor přikládá také migraci spojené s dějinami Japonska na přelomu 19. a 20. století, ale také s jeho expanzivní politikou, kterou přerušila až porážka ve 2. světové válce. Japonské císařství se na dlouhá desetiletí uzavřelo světu ve snaze zachovat si svojí feudálně-samurajskou kulturu. Tento postoj se však z dlouhodobého hlediska ukázal jako neudržitelný a na rozdíl od Číny, která si svůj mandarínský ráz hájila déle, již na přelomu století směřovala k překotným politickým, kulturním a hospodářským změnám po vzoru vyspělejších západních států. Tyto změny jsou spojeny s tzv. obdobím Meidži (1868-1912). již v roce 1876 byla zrušena všechna samurajská privilegia, což nakonec vedlo k povstání, které bylo v roce 1877 poraženo. Hlavní změny směřovali do oblasti kultury a především hospodářství. V druhém případě Japonsko od samého počátku naráželo na nedostatek surovin nutných k průmyslovému vzepětí. Snaha Japonců vymanit se z omezení světového trhu a získat vlastní stálé zdroje strategických surovin vedla japonskou vládu ke koloniální expanzi. Ta však narážela na nejbližší sousedy, především Čínu a Rusko. Japonskému císařství se v letech 1894-1895 podařilo porazit zastalejší čínskou armádu a získala tak strategická území jako například Tchaj-wan, nebo Korejský poloostrov. Nedlouho poté následoval střet s Ruskem v letech 1904-1905, který na několik desetiletí přičkl dominanci v regionu právě Japonsku. V souvislosti s těmito územními zisky probíhal přesun japonského obyvatelstva právě do těchto

potenciálně velmi důležitých oblastí. Japonsko zvolilo v této otázce sofistikovanou strategii. Na jedné straně podporovalo státními pobídkami jak porodnost, tak vnitřní migraci do těchto nově nabytých regionů. Současně s tím podporovali v japonském povědomí myšlenku nacionalismu a japonské nadřazenosti a poslání „vládnout“ ostatním etnikům v regionu. Na druhou stranu přistupovali smírně k obyvatelům svých nově získaných kolonií ve snaze asimilovat je. Podobnou strategii naplno rozpracovala japonská vláda i v období 2. světové války, kdy se snažila podnítit národnostní povstání v řadách obyvatel britských a francouzských kolonií stejně, jako přimět obyvatele okupovaných britských a francouzských kolonií přidat se na stranu vycházejícího slunce.

V části kapitoly, kde se autor věnuje situaci během 2. světové války a krátce po ní můžeme vnímat řadu společných rysů, které charakterizovali již období 1. světové války. Většina popsanych se však vyskytuje v intenzivnější formě způsobené masivnější „totální“ válkou. Modernizace předešlých meziválečných let prodloužila válku a způsobila více obětí. Města, která byla dříve ostřelována z děl, podléhala nyní masivnímu leteckému bombardování. Nacionalismus systematicky pěstovaný lety propagandy společně se státním aparátem umožnil vojevůdcům mobilizovat takřka veškeré státní rezervy. Naopak z okupovaných území a zajateckých táborů plynula levná pracovní síla, kterou využívalo především Německo, jelikož jejich ideologie nebyla příliš slučitelná s představou ženy v průmyslu. Poválečné období a nové mocenské uspořádání sebou přineslo vlnu stěhování obyvatelstva, což se dělo především v našem regionu a pod taktovkou Kremlu. Ostatně situace ve Východní Evropě řadě etnik opravdu připravila bolestivé zkoušky. Za zmínku v souvislosti s migrací stojí například osud tzv. donských kozáků, kteří jako jedna z opor carské moci a později rezervoár zásob i rekrutů pro armády bílých logicky představovali v očích bolševiků riziko. V meziválečném období na ně plnou vahou dopadla knuta kolektivizace a represí. Tohle vše vedlo ke skutečnosti, že se v roce 1942, během německé ofenzívy k Volze a kavkazským ropným polím přidali na stranu Třetí říše. S ustupujícím německým vojskem posléze ustupovali i kozáci a jejich rodiny. Konec války je zastihl v Itálii a později byli odvezeni do Sovětského svazu, jednalo se o 150 tisíc mužů, žen a dětí. Vůdce byli souzeni a popraveni, řadoví kozáci odsouzeni k nuceným pracím.